

Н.Л. Тодосієнко, Т.Т. Маринчук, Вінниця, Україна / N.L. Todosiyenko, T.T. Marinchuk, Vinnitsia, Ukraine
e-mail: nata.todosienko@gmail.com

ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОГО СПРИЙМАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В ПРОЦЕСІ ВОКАЛЬНО-ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. В даній статті висвітлено актуальні проблеми виховання дітей молодшого шкільного віку, а саме організація сімейного вокально-естетичного виховання молодших школярів з використанням музично-ігрової діяльності, дитячого музичного фольклору та співпраця середнього освітнього закладу і батьків в напрямку розвитку творчої особистості дитини.

В нашому дослідженні ми висвітлюємо проблеми формування естетичного сприймання молодшого школяра засобами вокального мистецтва, української пісенної творчості та фольклору, пошук нових підходів до навчання і виховання дітей та впровадження їх у освітній процес сучасної школи, використання педагогом співпраці з батьками, а також творчого потенціалу вокального мистецтва, формування у школярів естетичного сприймання дійсності, естетичного ставлення до навколишнього середовища і природи. Застосування принципу кореляції різних видів мистецтв, розвиток естетичних почуттів, смаків, художніх умінь, здібностей в галузі мистецтва - невід'ємна умова навчальних предметів початкової школи. Для досягнення мети було здійснено підбір комплексу методів дослідження рівня розвитку естетичного сприймання у дітей молодшого шкільного віку, педагогічного потенціалу використання комплексу мистецтв у контексті формування творчої особистості дитини, культури естетичного сприймання дітей, оволодіння цілісною системою знань про мистецтво.

Нами зафіксований зріст рівня естетичного сприймання, пов'язаний із розвитком емоційно-почуттєвої сфери та творчого потенціалу дітей, що зумовлено результатом застосування методики активізації естетичного сприймання засобами залучення до співочої діяльності та ознайомленням зі скарбницею світового вокально-хорового мистецтва та української народної творчості.

Ключові слова: естетичне сприймання, вокально-естетичне виховання молодших школярів, вокально-хорове виховання дітей, сімейне виховання, ігрова діяльність, музичний розвиток дитини, співоча діяльність, мистецька діяльність, творчий потенціал.

FORMATION OF AESTHETIC ADMISSION OF MORE SCHOOLS IN THE PROCESS OF VOCAL CREATIVE ACTIVITY

Abstract. In this article the current problems of education of children of junior school age are described,

namely the organization of family vocal-aesthetic education of junior pupils using musical-gaming activity, children's musical folklore and cooperation between secondary educational institutions and parents in the direction of development of the child's creative personality.

In our study, we cover the problems of forming the aesthetic perception of the younger student by means of vocal art, Ukrainian song and folklore, the search for new approaches to the education and upbringing of children and their introduction into the educational process of the modern school, the use of the teacher of cooperation with parents, and the creative potential of vocal art. , formation of students' aesthetic perception of reality, aesthetic attitude to the environment and nature. The application of the principle of correlation of different types of arts, the development of aesthetic feelings, tastes, artistic skills, and abilities in the field of art - an integral part of the school subjects of elementary school. To achieve the goal, the selection of a set of methods for studying the level of development of aesthetic perception in children of junior school age, the pedagogical potential of using the complex of arts in the context of the formation of the child's creative personality, the culture of aesthetic perception of children, and the acquisition of a coherent system of knowledge about art was carried out.

We have recorded growth in the level of aesthetic perception associated with the development of the emotional and sensory sphere and the creative potential of children, which is due to the application of a method of activating aesthetic perception by means of engagement in singing activity and acquaintance with the treasury of world vocal and choral art and Ukrainian folk art.

Key words: *aesthetic perception, vocal-aesthetic education of junior pupils, vocal-choral education of children, family upbringing, game activity, musical development of a child, singing activity, artistic activity, creative potential.*

Постановка проблеми. Визначаючи значення виховання у житті людини, слід усвідомлювати, що межі виховної діяльності вже є в умовах душевної і тілесної природи дитини, в умовах світу, серед якого їй судилося жити. Адже виховна система – школа, учитель і наставники – зовсім не єдині вихователі людини і такими ж сильними, а можливо і значно сильнішими вихователями є вихователі ненавмисні: природа, сім'я, суспільство, народ, його релігія і його мова та історія.

Національне виховання реалізує глибоке і всебічне пізнання творчої спадщини рідного народу, його історії, культури, духовності, і на цій основі – пізнання кожним учнем, вихованцем самого себе як індивідуальності і як частки своєї нації, а через неї і всього людства. Естетико-виховна робота в сучасній початковій школі ґрунтується сьогодні на традиціях національного виховання, що відповідає потребам відродження незалежної України. Посилена увага освітян до становлення та гармонійного розвитку особистості юних українців надає можливість для пізнання своєї історії, традицій, звичаїв, мови, культури, формування національної свідомості, гідності, патріотичних почуттів до рідної землі.

Аналіз попередніх досліджень. Аналіз наукових педагогічних праць дозволив констатувати, що проблема естетичного виховання дітей залишалася актуальною протягом останніх десятиліть минулого століття. Представниками педагогічної сфери в галузі вивчення естетичної культури (І.Зязюн, Л.Масол, Н.Мирополюська), дослідниками вікової психології та психології мистецтва і творчості (І.Бех, Л.Виготський та ін.), представниками авторських концепцій та програм формування у дітей естетичних ідеалів та ціннісних орієнтацій (О.Рудницька, Г.Тарасенко, Е.Печерська), теоретиками поліхудожнього виховання (Л.Масол, О.Щолокова) постійно піднімалися питання формування естетичних смаків, потреб та інтересів дітей в умовах сучасного соціокультурного простору. Проблеми реформування мистецької освіти та музично-естетичного виховання в Україні; еволюція форм і методів навчання музики знайшли своє відображення в роботах Т. Гризоголазової, В. Дряпіки, Л. Коваль, О. Михайличенка, В. Орлова, О. Олексюк, Г. Падалки, О. Ростовського, Т. Танько, Л. Хлебнікової, В. Черкасова, Г. Шевченко.

За останні десятиліття проведена значна дослідницька робота з проблеми вокально-естетичного виховання, але не до кінця розкритими залишаються питання формування та розвитку естетичного сприймання молодших школярів засобами співочої діяльності, які мають теоретичний і практичний інтерес.

Мета статті – з'ясувати теоретичні та практичні аспекти використання вокального виховання в процесі формування естетичного сприймання дітей та естетико-виховній роботі з молодшими школярами.

Відповідно мети, нами визначено наступні завдання: вивчити психолого-педагогічні особливості вокально-естетичного розвитку молодших школярів та дослідити роль вокальної музики у формуванні естетичного сприймання дітей молодшого шкільного віку; визначити рівні розвитку естетичного сприймання дітей; теоретично обґрунтувати педагогічні умови вокально-естетичного виховання дітей в процесі творчої діяльності; дослідити методику вокально-естетичного виховання молодших школярів в умовах взаємодії учителя і учнів, сімейного виховання дітей.

Виклад основного матеріалу. Молодший шкільний вік – період активного всебічного розвитку духовного світу дитини. Л.Виготський, Г.Костюк, Б.Теплов стверджували, що даний вік є початком

усвідомленого ставлення до різних видів мистецтва, мотивованого вибору художніх творів і розуміння їхнього змісту. «Без музики важко переконати людину, яка вступає в світ, у тому, що людина прекрасна, а це переконання по суті, є основою емоційної, естетичної, моральної культури. Музика є одним з найтонших засобів привернення до добра, краси, людяності» – писав В.Сухомлинський [6, с. 54].

Досліджуючи основні фактори, що тією чи іншою мірою впливають на формування особистості дитини, психологи і педагоги виділили чотири системи: мікросистему, мезосистему, екзосистему і макросистему, що мають значний вплив на процес виховання та формування ціннісних орієнтацій дитини [5, 34]. Соціологічні дослідження показують, що у відсотковому відношенні на виховання дитини впливають: сім'я – 50%, засоби масової інформації – 30%, дошкільний освітній заклад та школа – 10% і вулиця – 10%.

Співробітництво із родинами вихованців відіграє важливу роль і базується на повазі педагогів до культурних традицій кожної родини, залученні дітей як до українського і світового музичного мистецтва загалом, так і до мистецької культури тих національностей, до яких належать учні класу. Педагоги мають порадити добір музики для родинного кола і спонукати батьків цікавитися успіхами доньки чи сина в музичній діяльності, звертатися за порадами до педагогів, посилено допомагати і брати участь в освітньому процесі [5, с. 4].

З метою визначення місця і ролі музичного мистецтва у житті сучасної української родини нами було проведено експериментальне дослідження, у ході якого ми здійснили опитування батьків та учнів. Нас цікавили такі питання: чи займаються батьки вокально-естетичним вихованням своєї дитини, розучують пісні, ігри та як саме; чи відвідує дитина музичні гуртки, шкільні мистецькі заклади; яку роль у вихованні батьки відводять музичному мистецтву.

В опитуванні взяли участь 44 родини. Аналіз відповідей на перше запитання дав змогу нам визначити, що естетичним вихованням з усіх опитаних родин загалом займаються 82% батьків (не займаються – 9%, не дали відповідь на це питання також 9%). Аналізуючи форми та методи вокально-естетичного виховання дітей дошкільного віку за результатами опитування ми змогли виділити п'ять орієнтовних напрямків.

До першого напрямку ми віднесли естетичне виховання за допомогою евристичних методів, наприклад – бесіди про мистецтво і музику (життя та творчість видатних митців), обговорення музики та пісень до художніх та дитячих фільмів, мультфільмів, конкурсів тощо. Цей напрямок зазначили у своїх відповідях близько 12% опитаних батьків. Другим напрямком естетичного виховання дітей у сім'ї є залучення кращих зразків світового та вітчизняного мистецтва: відвідування драматичних та лялькових театрів (16%), художніх виставок та музеїв (25,5%), концертів (11,6%), домашнє прослуховування творів музичної класики, наприклад – «Пори року» , музика з балетів «Лускунчик» та «Лебедине озеро» П.Чайковського, «Карнавал тварин» К.Сен-Санса, дитячі опери українських композиторів М.Лисенка «Коза-Дереза», К.Стеценка «Лисичка, Котик та Півник» тощо. Загалом вихованням естетичних смаків та інтересів дітей на кращих зразках світового музичного мистецтва опікується 11,6% опитаних батьків. До третього напрямку ми віднесли естетичне виховання дітей під час занять в закладах середньої освіти, музичних та художніх школах, школах мистецтв, хореографічних та театральних студіях тощо (28% опитаних). Четвертим напрямком естетичного виховання дітей у сім'ї є організація художньо-творчої діяльності, наприклад – малювання, ліплення, аплікація, розпис писанок. Таким напрямком естетичного виховання опікуються 16,5% з опитаних родин. До п'ятого напрямку ми віднесли естетичне виховання школярів засобами масової інформації. Цей напрямок зазначили у своїх відповідях 86% опитаних сімей.

У ході проведення експериментального дослідження нас зацікавило, яка роль у естетичному вихованні дітей відводиться саме музичному мистецтву. Як показали результати опитування, немає жодної сім'ї, де б сьогодні не лунала музика: 19% опитаних зазначили, що музика і співи в їхніх оселях звучать постійно; 17% опитаних батьків у своїх відповідях зазначили, що слухають музику щодня не менше 2-3 годин на добу; 60% з опитаних сімей слухають музику за бажанням, відповідно до можливостей; рідко слухають музику і співають 4% сімей.

Досліджуючи коло музичних вподобань сімей, що брали участь у анкетуванні, ми визначили, що у більшості випадків в українських родинах звучить сучасна популярна музика (85%), 44% опитаних зазначили, що регулярно для дітей включають дитячу музику (з мультфільмів та сучасні твори для дітей) і лише 14% з опитаних батьків вказали, що у їхніх родинах регулярно звучать твори класичної музики. Ще у 14% опитаних сімей регулярно звучить українська народна музика, батьки співають з дітьми їх улюблені пісні.

Таким чином, результати анкетування показали, що переважна більшість батьків (82%), опікуються музично-естетичним вихованням дітей, регулярно організовуючи вдома їх художньо-творчу діяльність. Пісенний репертуар має включати класичну музику різних епох та стилів, фольклор та сучасну музику для дітей. Педагог має створити такі умови, за яких дитина охоче долучатиметься до всіх видів музичної діяльності, братиме в них активну участь. Слід зазначити, що учні мають оволодіти певними знаннями, уміннями й навичками з вокального-хорового, ансамблевого та сольного співу.

Ми визначили основні показники музичної та вокально-естетичної компетентності молодшого

школяра. Це **обізнаність з творами пісенного мистецтва. Коли дитина любить** слухати музику, визначає емоції та почуття, що вона передає, має елементарні уявлення про інструментальні та вокальні твори, впізнає окремі твори з класичної та народної спадщини (вітчизняної та світової), проявляє інтерес до різних видів музики, може назвати прізвища окремих композиторів, розрізняє та визначає своєрідність музичних жанрів, може їх порівняти.

Наступним показником – є **здатність розуміти музичний образ у вокальних творах, втілювати у співах, рухах, музикуванні характер музики, співвідносити власне виконання з виконанням фахівців, творчо сприймати музичний образ, асоціювати його з власними життєвими враженнями, дати творчій цілісній характеристиці, розрізняти властивості звуку, засоби виразності: (темпу, висоту, динаміку).** Важливе значення має **художньо-практична діяльність під час співу.** Вміння співати у такт музики, граційно, розкуто рухатися, використовувати виразні рухи, міміку, жести, пози, відповідні мелодії.

Вирішальну роль в вокально-естетичному вихованні відіграє дитяча співоча творчість – досвід музичної імітації, імпровізація пісенного, ігрового та танцювального образів, музично-пісенне і пластичне оформлення гри, спроби творити музику, задоволення від самовираження в діях під музику, театралізація пісень, постановка фрагментів дитячих опер, музичних казок [1 с.231].

Для подальшої вокально-естетичної роботи з учнями ми пропонуємо вибірку пісень-ігор для розучування дітьми молодшого шкільного віку, яку ми включили в роботу з дітьми експериментальної групи. Зростання рівня вокально-естетичного розвитку дітей нам надало використання репертуару з іграми та піснями композиторів-класиків, а саме В.Верховинець «Весняночка»: пісні-ігри «Весна іде», «Вийди, вийди сонечко», «Ой, ходять Іванко», «А вже весна», «Ой, летіла зозуленька», «Подольночка», «Ходить гарбуз», «Ой, у вишневому садочку», «Перепілка», «Вишні-черешні», «І шумить, і гуде» та інші; пісня-гра «Унадився журавель» у записі С.Дрімцова, «Зимонька-снігуронька» Я.Степового, «Ясне сонечко» в обробці М.Леонтовича, «Женчикок» в обробці М.Леонтовича, «Женчикок», «Перепілка» в обробці К.Квітки, рухливі ігри-пісні «Мак», «Крокове колесо», «Сонце» із збірки М.Лисенка «Молодощі», ігри зі співом «Ой, у полі жито» К.Стеценка, «Дружба» (гагілка) із збірки І.Ющишина, «Тихий сон» П.Демуцького [2, с.6].

Таким чином, проникнення у поетичний світ народних мелодій, забезпечує знайомство дітей з українськими образами-символами, народними звичаями, традиціями: колискові «Котику сіренький», ліричні «Несе Галя воду», побутові «Пряля», календарні «Щебетала пташечка», жартівливі «Гра в зайчика».. Діти вивчають пісні, які розповідають про героїчне історичне минуле українського козацтва, навчають учнів любити Україну: українська народна пісня «Їхав козак на війноньку», «Засвіт встали козаченьки».

Нагадаємо, що для досягнення оптимальних результатів, сприймання доцільно проводити в три етапи: мелодико – ритмічне диференційоване сприймання; поглиблений слуховий аналіз; цілісне сприймання [2, с.23].

Інтелектуальний досвід, зазначає Л. Масол, формується в процесі засвоєння знань про особливості української народної музики, специфіку морального та естетичного змісту через оволодіння засобами розумових дій (виділення головного, порівняння, узагальнення). У процесі роботи з українським музичним фольклором доцільно використовувати такі розумові дії, як наприклад: зіставлення та порівняння виконання народної пісні соло, хором, оркестром, зіставлення різних по жанру народних пісень; диференціація вокальної та інструментальної партій під час співу та слухання; аналіз обробок народних пісень композиторів-класиків і сучасних обробок з боку мелодики, ритму, ладу, гармонічних, тембральних барв тощо [4 с. 54].

Ми вважаємо, що співацька діяльність у молодшому шкільному віці є важливим засобом формування загально-музичних здібностей та емоційності школярів. Учителю, виконуючи народну гру чи пісню, народжує нові її варіанти, спонукаючи дітей шукати свої кольори, відтінки, пов'язуючи з загальним настроєм, конкретною ситуацією, життєвим контекстом. Під час розучування пісень, особливо ігрових, закличок, поспівок. потрібно орієнтуватися на природне інтонування, опиратися на розмовне начало [2, с. 235].

В результаті спеціального дослідження, нами з'ясовано дійсний стан розвитку естетичного сприймання дітей. Так, рівень розвитку естетичного сприймання до експерименту значно зріс після проведення експериментальної роботи. Але без спеціального стимулювання цей процес йде досить повільно. У контрольній групі до експерименту високий рівень спостерігається у 12%, середній – 45% і низький – 43%. Після проведення експерименту: високий рівень – 17%, середній – 45%, низький – 38%. Зростання обумовлено запропонованими методами і прийомами активізації естетичного сприймання засобами використання вокальної діяльності та співочої творчості. У експериментальній групі до експерименту високий рівень був у 10%, середній – у 46%, низький – у 44%. Після: високий – 28%, середній – 47%, низький – у 25%.

Порівняльне зіставлення результатів дослідження контрольної та експериментальної груп показують, що процес формування естетичного сприймання значно поліпшується, коли педагог дотримується методів та прийомів активізації творчої співочої діяльності дітей, що містять в собі інтеграцію мистецтв, малювання музичних фольклорних сюжетів, наприклад, наступний: «В гостях у героїв казки – опери «Коза – Дереза»

М.Лисенка», використовує цікаві художні техніки, декорування виробів, ліплення казкових персонажів, виготовлення народної іграшки з глини або тіста, декоративних рельєфів, ляльок для театру, замальовок сюжетів українських народних пісень.

Висновки. Таким чином, впровадження запропонованої нами методики реалізації педагогічних умов вокально-естетичного виховання дітей молодшого шкільного віку в процесі творчої діяльності та залучення до співпраці батьків, сприятиме значному поліпшенню інтересу до музичного мистецтва, активізації співочої діяльності, формуванню вокально-хорових навичок, розвитку та реалізації творчих здібностей дітей. Ми вважаємо, що музична та вокально-естетична діяльність в закладі середньої освіти, а також сімейне естетичне виховання є важливою частиною залучення дітей до активної співочої творчості, пізнання мистецької скарбниці українського народу.

Список використаних джерел:

1. Бриліна В.Л. Педагогічне значення вокального фольклору в музично-естетичному вихованні // В.Л.Бриліна / Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід: зб.наук.праць. Вип. 41.-2015.- С.231-235 .
2. Верховинець В.М. Весняночка: Ігри з піснями для дітей дошкільного віку та молодших школярів / В.М. Верховинець. - К. : Музична Україна, 1989. – 340 с.
3. Кіт Г.Г. Українська народна гра – дітям / Г.Г. Кіт // Її величність гра : теорія і методика організації дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти : збірник статей / за ред. Г.С. Тарасенко. – Вінниця : ВДПУ ім. М.Коцюбинського, 2009. – С. 91-100.
4. Масол Л.М. Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах / Л. М. Масол // Шкільний світ. - 2002. - № 9. - С. 1-16.
5. Миропольська Н.Є. Мистецтво слова в структурі художньої культури учня : теорія і практика / Н.Є. Миропольська. - К. : Парламентське видавництво, 2002. - 204 с.
6. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори: в 5 т. – Т. 1. – К. : Рад. шк., 1977. - С 55-209.